

Jakab levele.

II.

Jakab levelének egyszeri átolvasásából meggyőződhetünk arról, hogy ez alapjában véve praktikus irányu munka; állításunk erejét nem gyengíti az a körülmény sem, hogy a szerző a 2₁₄₋₂₆ versekig terjedő szakaszban a hit által való megigazulást fejtegeti, mert e fejtegetés is merőben praktikus. Nem elmélkedik, nem bizonygat a szerző e szakaszban sem, hanem minden hosszas bölcselkedés és meggyőzni akarás nélkül egyszerre állítja fel tételét. A levél tartalmát különben a következő fővonásokban adhatjuk:

1₂₋₁₈ a kísértésekről beszél a szerző s azt mondja, hogy ezek a keresztyén embernek javára vannak, mert kitartást szűlnek. Ha valaki megkísértetik, ne mondja, hogy Isten kísérti, mert Isten senkit sem kísért meg, őt sem kísértheti meg senki. Az embert saját vágyai viszik kísértetbe. — 1₁₉₋₂₇: nem elég csak hallgatni az igét, hanem tenni is kell. A haragot meg kell zabolázni, a nyelvet, mely leghitványabb tagjaink között, meg kell fékezni s könyörületesnek kell lenni. — 2₁₋₈: a keresztyén ember ne legyen személyválogató. Szegény és gazdag egyenlő. — 2₉₋₁₃: meg kell tartani az egész törvényt, mert aki egyben hibázik, az vét az egész törvény ellen. — 2₁₄₋₂₆ a hit cselekedetek nélkül hiábavaló, halott. Cselekedetekből idvezül meg az ember s nem csupán a hitből. Vajjon Ábrahám s Ráháb nem cselekedetek által üdvezültek-e? — 3₁₋₁₂: a nyelv olyan mint a kis tűz, nagy erdőt képes lángba borítani s megzatolázni nehéz. Ő mond áldást is, átkot is. — 3₁₃₋₁₈: a hol mennyei bölcsesség van, ott van egyetértés, békesség, igazság, hol viszály, gyűlölség van, ott nincs felülről való bölcsesség. — 4₁₋₁₂ a civakodás, a világ szerelme, felebarátaink megítélése nem kedves dolog Isten előtt. — 4₁₃₋₁₇: ne bizakodjunk saját erőnkben mi, kik még a holnapot sem ismerjük. Bizuk Istenre magunkat; ha ő akarja, meglesz, a mit akarunk. — 5₁₋₆ gonosz életet élő gazdagok büntetésével szemben 5₇₋₁₁ biztatás azoknak, kik béketűrők. 5₁₂ eskü tilalma, 5₁₃₋₂₀ különböző intések az imádkozásra, bűnbeismerésre vonatkozólag.

Igazat kell adnunk Jülichernek, ki azt¹⁾ mondja, hogy az egyes szakaszok között egyáltalán nincs semmi összefüggés s amennyiben van, az is csak eszmetársítás által. Az egyes mondatok szerinte épenugy, mint az Ó-testamentom némely könyveiben és a görög gnomologikus irodalomban gyöngyszerűen csatlakoznak egymásután. Stylistikai szempontból ezt a nézetet teljesen magunkévá tesszük, de már Böhm Károly²⁾ reá mutatott, hogy a levél eszméi között igenis szerves összefüggés van. Jakab az ő levelének tartalmát az egyház akkori körülményeihez mérte s bizonyos kinövések ellen beszél. Ezek a kinövések pedig:

1. A szegények és gazdagok közti irigykedés és viszálykodás 1₉₋₁₁; 2₁₋₁₄; 5₁ stb.

2. A hitnek hajlása a libertinismus felé 2₁₄₋₂₆.

3. A szónoklásra való tolakodás avatatlanok részéről 3₁₋₁₈.

4. Elbizakodások kereskedelmi sikerekben 4. fejj.

Az a kérdés már most, hogy kiknek iratott a levél? 1₁ szerint „a tizenkét törzsnek az elszórtságban.“ Ez a kifejezés legközelebbről a Palesztinán kívül lakó zsidókra célozna, ámde nekünk nincs okunk feltenni, hogy az apostol olyanokhoz írta volna levelét, a kik még nem tértek a Krisztushoz. Azokhoz, kik még nem keresztyének, azokhoz ugy kellett volna beszélnie, ha sikerrel akart volna eljárni, mint Pál apostol a rómaiakhoz írott levelében beszélt a római gyülekezethez. A levél hangja és tartalma is azt mutatja hogy olyan bizonyos körhöz iratott, mint a melyben a fennebb tárgyalt kinövések tenyésztek s ő éppen ez ellen akar sikra szállni. De mert Péter levelében is hasonló kifejezés alatt a keresztyén hívek értetnek, minket sem akadályoz semmi annak felvételében, hogy Jakab levele az összes keresztyénekhez iratott, tehát nemcsak azokhoz, kik palestinaí községekben éltek, hanem a pogánykeresztyénekhez is és én ebben már a szigorú zsidókeresztyénség particularizmusának bizonyos tekintetben való legyőzését látom.

E kérdés tárgyalásáról önként jutunk ama kérdéshez, hogy vajjon csakugyan valamelyik Jakab írta-e a levelet, vagy pedig felirata hamis? Már abban az egyszerű körülményben, hogy e levél az összes keresztyénekhez iratott kizárva látom annak lehetőségét, hogy levelünket Jakab, az Ur testvére írta volna. Böhm Károly ugyan említett dolgozatában ezt a nézetet vallja és bizonyítja, hogy Jakab a szigorú judaismusról lemondva Pál tanának hatása alatt emel-

¹⁾ Lásd Jülicher idézett műve 170. s köv. lapokon.

²⁾ Lásd Böhm idézett művét.

kedett fel ama magasabb álláspontra, melyet levelünk mutat. Böhm nézetét azonban nem tehetjük magunkévá. Pál és Jakab halála után megtörténhetett s a mint a keresztyén dogma története mutatja, meg is történt, hogy a paulinismus és petrinismus, a pogány- és zsidó-keresztyén irány merevségük-ből veszítettek, de hogy Jakab, a jeruzsálemi gyülekezet feje a szigorú judaistikus álláspontból még Pál apostol életében csak egy jottányit is engedett volna, ezt teljesen kizártnak tartjuk. De ha ez csakugyan meg is történt volna, lehetetlen, hogy erről semmiféle történeti értesítést ne hagyott volna pld. az Ap. Csel. írója, akinek nyilván nem egyéb a célja, mint az említett irány kibékítése; ha Jakab csakugyan egy magasabb álláspontra emelkedett, az Ap. Csel. írója ezt feltétlenül felhasználta volna művében. Hogy a későbbi egyházi írók e levelet Jakabnak, a jeruzsálemi gyülekezet fejének tulajdonították, ez könnyen megmagyarázható Jakabnak abból a nagy tekintélyéből, melyet ő az egész keresztyén egyházban élvezett. Maga Pál apostol is a galatákhoz írott levelében oszlop-apostolnak nevezi őt; a zsidó történetíró, Josephus megemlékezik róla s Hegesippos egyéniségéről pontos képet nyújt. Mindezek dacára olyan nyomós érvek hozhatók fel a hypothesis ellen, hogy teljesen lehetetlen elfogadnunk azt. Mindenekelőtt a levél szerzője olyan nagy ügyességet tanusít a görög nyelv kezelésében, hogy semmiképen sem tudjuk elképzelni, hogy Jézusnak testvére, egy egyszerű szegény zsidó ácsnak a fia, kit a zsidó törvényekhez való ragaszkodásáért igazságosnak neveztek kortársai, miként és hol tehetett ilyen nagy ügyességre szert. A levél írója ugyanis nemcsak meglehetősen ír görögül, sőt az Új-testamentom nyelvéhez viszonyítva — ügyesen; hanem még szójátékok sem ritkák nála, a mint azt Jülicher¹⁾ megjegyzi, például *διεκριθητε — κριται* 2₁; *φαινομένη — αφανιζομένη* 4₁₄; sőt 1₁₀-ben az oxymoron nyomára akadunk: *καυχᾶσθω δὲ ὁ ἀδελφός ὁ ταπεινός ἐν τῷ ἴψει αὐτοῦ, ὁ δὲ πλούσιος ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ*. Azután e levélnek számtalan helye arra vall, hogy írója ismerte a görög filozofiai irodalmat is, — ott van pld. a 3₆ vers: *καὶ ἡ γλῶσσα πῦρ, ὁ κόσμος τῆς ἀδικίας, ἡ γλῶσσα καθίσταται ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν, ἡ σπιλοῦσα ὅλον τὸ σῶμα καὶ φλογίζουσα τὸν τροχὸν τῆς γενέσεως, καὶ φλογιζομένη ὑπὸ τῆς γενέσεως*. A görög ioniai bölesészek közül pld. Anaximander beszél hasonló dolgokat, állítván, hogy a csillagok tűzből és légből keletkeztek, feltűnő lángok *φλόγες*; e lángok egy erőből jönnek elé, mily *πιληματα ἀερος*-ból áll; kocsikerék küllőjéhez hasonló. És még nagyobb rokonságot mutat az orphicusok tana. Ebből a körülményből nemcsak arra következtet-

¹⁾ Lásd i. m.

hetünk, hogy szerzőnk nem Jakab, az Úr testvére, hanem következtetést vonhatunk le a levél keletkezési idejére nézve is.

Böhm Károly és Ménégosz azt vallják, hogy a levél iratott Kr. u. 50–60 között. Ámde helyesen jegyzi meg Jülicher, hogy Pál tanának oly mérvű félreértése, mint a milyen a levél 2₁₄–2₆-ig terjedő részében észlelhető, nem volt lehetséges Pál apostol életében s az őskeresztység első éveiben. A levél olyan korban keletkezhetett, a mikor már a zsidó törvények uralmáról szó sem volt, hanem törvény alatt az erkölcsi cselekvést értették. Tehát ez által ki van zárva hogy a levél 50–60 körül iratott volna, mert ebben az időben a mózesi törvény fenntartása vagy annak elejtése körül folyt a harc. Ámde az is, hogy a levél írója a görög filozófiával ismerős volt, arra mutat hogy a levél sokkal későbbi korban keletkezett, 150–200 között, a mikor már a görög nyelv és műveltség mindinkább kezd terjedni a keresztység körében s annyira kezd tért foglalni a görög nyelv terjedésével együtt a sok eretnokség, hogy egy egyházi atya így nyilatkozott: „a görög nyelv az eretnokség anyja.“ — Azután, Kr. u. az első században az Új-testamentomi iratok theológiájában kivétel nélkül Jézus Krisztus élete, halála, feltámadása megváltói működése foglalja el a fő helyet. Amint azonban a Jakab leveléről szóló főbb nézetek ismertetésénél láttuk, a legtöbb theologus megegyezik abban, hogy Jakab levelében Jézus Krisztusnak neve is csupán 2-szer említették s akkor is úgy, hogy bátran ki lehetne hagyni, — a nélkül, hogy a levél értelme a legkevesebbet is változnék; Krisztusnak haláláról, feltámadásáról, visszajöveteléről, szóval mindarról a mi a 3. század keresztény hívőinek lelkét foglalkoztatta, egyetlen szóval sincs említés téve az egész levélben. Az eredeti keresztény theologia azonban már a Pál halála után megszűnik. Az egész ezután következő theologia nem akar egyebet, mint az evangéliumot kiegyeztetni az akkori időben élő más teoriákkal¹⁾. Mindinkább kezd elterjedni a hit, hogy Istennél nincs Parakletos, hogy büntetés éri azt, ki Istennel szemben engedetlen. Ha remélnék is, reményük központját többé nem a Jézus Krisztus eljövetele képezi. A bűnös elveszi a maga büntetését, a jámbor a maga jutalmát. S ebben a hitben bizony nincs sok keresztényi vonás. Ez a hit épen úgy élt a zsidók és stoikusok közt, mint a keresztényeknél. Azután a keresztény ideál s a keresztény élet közt levő űr, a mely már Pál apostol idejében látható, kezd mind nagyobb és nagyobb lenni; a hívők a gazdagságot keresik, lenézik a szegényt, fényűzők, nem állhatatosok és nem türelmesek.

¹⁾ Lásd Wernle: Anfänge unserer Religion.

Imé ennek a körnek terméke a Jakab levele is. A Pál apostol halála után való idejében a keresztyén egyháznak, az első század végén s a másodiknak elején, — sőt végig az egész második századon — azok a hibák és ferde kinövések fordultak elő, melyeket Jakab levele is említ. Ebben a korban kezdődik meg a keresztyén egyháznak gyors, sőt igen gyors hellenizálódása. Azok a keresztyének, akik előbb görögök voltak, vagy pedig a görög műveltség, a görög filozófiából nyerték szellemi táplálékukat, egyáltalában nem bírtak érzékkel az iránt, hogy a keresztyén kegyesség nem csak tudásban áll, hanem praktikus irányzatú. Ebben az időben különösen mindinkább kezd terjedni a kedv a spekulációra, a keresztyén hitnek tárgyát ezek a görög műveltségű emberek saját elmélkedésüknek tárgyává teszik, okoskodnak, bölcselkednek, a mi magában véve nemcsak hogy nem árt a vallásnak, de sőt hasznára van; ámde már veszélyt rejt magában, ha a keresztyén vallás tartalma nem fogatik fel lényegének megfelelően, ha az evangelium nem élet, mely hat, hanem tan; ha ilyen ferde felfogás képezi a kiindulási pontot, akkor ez a spekuláció és filozofálás veszedelmes. Ezt igen élénken mutatják a I. Korinthusi levél és levelünk is. *Jakab levele tehát véleményünk szerint 150 körül keletkezhetett, a mikor már a dogmaalkotás előre veti a maga árnyékát.*

A mi már most azt a kérdést illeti, hogy ki volt a levél szerzője, erre határozott feleletet nem adhatunk. Láttuk, hogy az Új-testamentom által említett 3 Jakab közül egyik sem írhatta levelünket. — A mint a pásztorlevelek szerzőjét nem tudjuk határozottan megnevezni, épenúgy vagyunk a Jakab levelével is. Ugy látszik, hogy levelünket olyan zsidó-keresztyén férfiú írta, ki zsidó családból származott ugyan, de görögös műveltségre tett szert. Lelkét kellemtelenül érintette annak látása, hogy milyen nagyon kezd eltérni a keresztyénség attól az úttól, melyet a Krisztus és utánna az ő apostolai kijelöltek. Látta, hogy mint nézi le a gazdag a szegényebb hívőt, mint árulja el egyik keresztyén a másikat, sőt hurcolja törvényszék elé; látta, hogy Pál apostolnak tanítása, hogy hit által igazul meg az ember, sokak által félreértetik s azért írja meg levelét, hogy a Krisztus követői térjenek vissza a régi útra, legyenek békeségesek, türelmesek és jónak cselekvői. Valószínű, hogy levelét azért látta el „Jakab“ felirással, hogy nagyobb tekintélyt nyerjen a keresztyénség körében s inkább elérhesse célját.

Összefoglalva az eddig mondottakat: véleményünk szerint Jakab levele a 2-ik század közepe táján 150 körül iratott az egész keresztyénséghez, azok ellen a kinövések

ellen, melyeknek száma a Pál apostol után való korban folyton nőtt; írója valószínűleg egy görög műveltségű zsidó-keresztény férfiú, erre mutat a levél irálya s tartalma.

Ezeknek a kérdéseknek rövid tárgyalása után térjünk át Jakab levelének legfontosabb és legtöbbet vitatott részére: a megigazulásról való tanítására.

Jakab levelének 2¹⁴⁻²⁶-ig terjedő szakasza foglalkozik a megigazulás tanával. Legtöbb theologus Jakab levelének megigazulási tanát Pál apostol tanításával egybevetve tárgyalja és tanulmányunk folyamán mi is ezt az eljárást fogjuk követni, mert egyrésztől ez által jobban kidomborodik mindkét tannak a jellemző sajátága, de másfelől e módszerrel vizsgálhatjuk meg, hogy vajjon Jakab tana ellentmond-e a Pálénak, vagy pedig azzal megegyezik. Kérdésünkkel legbehatóbban Ménégoz már említett tanulmánya foglalkozik és mi nagyobb részt őt fogjuk követni tárgyalásunkban.

Pál apostolnak a tétele a következő: „*λογιζόμεθα οὖν δικαιοῦσθαι πίστει ἀνθρώπου χωρὶς ἔργων νόμου*“ Róm. 3²¹.

És Jakab levelének tétele: „*ὁράτε, ὅτι ἐξ ἔργων δικαιοῦται ἄνθρωπος καὶ οὐκ ἐκ πίστεως μόνον*“ 2²⁴.

Hogy e két tételt megértsük, vizsgálunk kell azt a három fogalmat, mely tulajdonképen a megigazulás tanának magva. Lássuk vajjon a *πίστις, ἔργα, δικαιοῦσθαι* alatt ugyanazt érti-e Jakab levele, a mit Pál apostol vagy pedig különböző árnyalata van e fogalmaknak a két írónál.

Hogy Jakab mit ért a megigazulás alatt, ez világosan kitűnik a 2¹². és 13. versekből: „*οὕτως λαλεῖτε καὶ οὕτως ποιεῖτε ὡς διὰ νόμον ἐλευθερίας μέλλοντες κρίεσθαι*. Tehát itt *κρίσις*-ről, ítéletről van szó és pedig Istennek ítéletéről. Mert az ítélet irgalom nélkül való az iránt, ki irgalmat nem gyakorol és az irgalom dicsekszik az ítélet ellenében“, — e mondatban tehát Jézus Krisztusnak szava csendül meg, amint ő mondá: „boldogok kik irgalmasságot cselekesznek“, „megbocsáttatok, néktek is megbocsáttatik“. Luk. 6³⁷. Tehát Jakab levele szerint a *megigazulás* nem egyéb, mint *felmentés*, a *bűnök bocsánata*, ezt bizonyítja az a két példa is, melyet a levél írója hoz fel: Ábrahám és Ráháb esete 2²¹⁻²⁵. „Ábrahám, a mi atyánk nem cselekedetekből igazult-e meg?“ azaz Ábrahám, a pogány és bűnös ember, kegyelmet talált istennél, megigazult. „Hasonlóképen Ráháb, a parázna nő, nem cselekedetekből igazult-e meg?“ Világos, hogy Jakab levelében a megigazulás processusa hasonlítottatik a törvényszéki elítélés processusához. A ki megigazul Isten előtt, az annyi, mintha a bűnös ember, ki világi bírói elé

állítatva büntetlenek találhatik s felmentést kap. Bűne nincs, ha volt is, a felmentés által annak súlyától megszabadult immár. Ménégoz helyesen jegyzi meg s ez igen súlyos érvül hozható fel Spitta és Massebieau ellen, kik szerint Jakab levele nem keresztyén író műve, hogy t. i. Jakabnál a megigazulásnak ugyanaz az értelme van, mint a Jézus Krisztusnál. Ott van például a farizeus és vámszedő parabolája Luk. 18. 14: „κατέβη οὗτος δεδικαιωμένος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ,“ itt is a δεδικαιωμένος nem jelent egyebet, mint Jakab levelében a δικαιοῦσθαι, „bocsánatot nyerve“, „felmentve“, „megigazulva“.

Lássuk már most az ἔργα értelmét. Jakab, hogy megvilágítsa, mit ért a cselekedetek nélkül való hit alatt, összehasonlitja azt a cselekedetek nélkül való szeretettel, azaz olyan szeretettel, mely csak szavakban áll. „Ha valamely atyafi vagy hívő nő meztelenek és szűkölködnek a mindennapi eledel nélkül, azt mondja pedig valaki közületek azoknak: menjetek el békességgel, melegedjetek meg és lakjatok jól, de nem adjátok nekik azokat, amikre a testnek szüksége van, mit ér az“ 2¹⁵⁻¹⁶. Világos tehát, hogy e két vers értelmezése szerint Jakab levelében a cselekedetek alatt a jótékonyság cselekedeteit kell értenünk. *Hogy azonban nemcsak ez az egy értelme van Jakabnál a cselekedeteknek, kitűnik, ha szemügyre vesszük a levélnek Ábrahámról való megemlékezését* 2²¹. Hogy itt miféle értelmet kell adnunk az ἔργον szónak, azt megmondja a szerző kifejezetten: „áldozatúl vitte Izsákot, az ő fiát, az oltárra“. Itt tehát a cselekedet, melynek kísérnie kell a hitet, az Isten iránt való engedelmisség. Rosszul esik ugyan Ábrahámnak, hogy kedves fiát, kivel csak öreg korában ajándékozta meg az Ur, fel kell áldoznia Istennek, de az Isten parancsa iránt való engedelmisség érzete diadalmaskodik lelkében s ő fiát áldozati oltárra viszi. *Az ἔργον alatt itt Isten akarata előtt való teljes megnyugvást kell értenünk.*

Egészen világos dolog, hogy levelünk szerzője a hit által való megigazulásról való tanában Ábrahám példájára hivatkozik s nem egyéb okból, csak azért, hogy Pál apostol is ugyanezt tette, de levelünk írója azt egészen másképen értelmezi, mint a hogy az a Genesisben elbeszélve van. És hogy Ábrahám példáját megerősítse, hivatkozik az ó-testamentom egy másik alakjára, Ráhábra, ki Isten előtt kedvet nyert, mivel megmentette Izráel népét.

A Ráhábra való hivatkozásnál Jakab a következőket érti az ἔργα alatt: „Ráháb befogadta a követeket és más úton bocsátotta el őket.“ Tehát saját életét tette kockára. Ez volt az ő cselekedete. Itt tehát az ἔργον értelmének ismét egy más árnyalatával találkozunk. *Világos ezekből a vizsgá-*

lódásokból, hogy Jakab levelében az ἔργον-nak egyöntetű, következetesen keresztülvitt fogalmát ok nélkül keressük. Mindenütt, ahol valamire vagy valakire hivatkozik a megigazulás tanában, a cselekedetekre veti a fősulyt és nem a hitre. Ezért van, hogy nem vigyáz arra, hogy a hit fogalma mindig egy és ugyanaz legyen. Az ἔργον nála az Isten akaratára előtt való meghajlás, Isten népéhez való hűség, a szeretet tevékenysége. A hol ezek a cselekedetek nincsenek meg, ott nincs megigazulás sem.

Vizsgáljuk meg ezek után, hogy mit ért Jakab a hit alatt. Ménégosz igen helyesen jegyzi meg, hogy egyedül a hit kifejezésben olyan hitről van szó, amelynek nincsenek cselekedetei, a melynek nem eredménye sem az Isten előtt való meghódolás, sem Isten népéhez való hűség, sem a felebaráti munkásszeretet. *Ez a hit tehát nem a vallásos hit, hanem az a tisztán intellektuális hit, amelyet Ménégosz croyance szóval jelöl.* Ez csakugyan intellektuális hit, olyan milyennel a görögökből lett keresztyének birtak, kik mindenben csak a filozófiai elemet keresték, de arra a nézetre felemelkedni nem tudtak, hogy a keresztyénség nem törvény, nem tan, hanem élet. A miként a keresztyénséget úgy tekintették, mint olyan tant, amely elég szerencsésen egyesíti magában azokat a tudományos elemeket, melyek a filozófiában is megvannak s azokat a vallásos elemeket, melyeket a görög filozófia nélkülözött ugyan, de a melyeknek nagy része a keleti vallásokban megvolt s Kis-Ázsiának hellenizálódása által a görögök előtt is ismeretessé lett, épen úgy a πίστις alatt nem a cselekvő, a munkáló hitet értették, hanem pusztán valamely dolognak elhívését.

Jakab levele 2₁₉-ben a következőket mondja: „az ördögöknek is van hitők — καὶ τὰ δαιμόνια πιστεύουσιν“. Kérdés, hogy mi az ő hitüknek a tárgya, milyen az ő hitük? ὅτι εἰς ὁ θεός ἐστίν, hogy egy az Isten. Ménégosz azt véli, hogy ezt Jakab szemben a pogányokkal állítja, mint a kik polytheisták és bálványimádók. Azt hisszük, hogy ez a felvétel nem támogatható semmi bizonyítékkal sem; Jakabnak nem volt célja a pogányokat megnyerni a keresztyén hitnek; hanem az által, hogy éppen az ördögökre mutat rá, mint a kik hisznek egy Istenben, de mégis kárhozattal nyögnek, a maga élességében akarja felmutatni azt, hogy egyedül hit által megigazulni lehetetlen. Az ilyen hit nem ér semmit. Bizonyítja ezt az is, hogy az ördögök birnak ugyan ilyen hittel, de mégis reszketnek — καὶ τρέσσουσιν. Az ilyen hit holt hit, hiú, semmitérő, ἀργή, νεκρά 2_{17, 20}. — Hogy mit ért holt hit alatt, azt bővebben meg is magyarázza 2₂₆-ban: „mert miképen a test lélek nélkül holt, azonképen a hit is holt csele-

kedetek nélkül“; a cselekedetek a hit lelke, azok adnak annak életet, erőt; azok által lesz teljessé, igazi általános hitté, mely nem pusztán abban áll, hogy elhisszük ezt vagy azt, hanem annak életet is adunk az Isten iránt való engedelmességgel, felebarátaink iránt tanusított szeretetünkkel. Ezért mondja Jakab: ἐτελειώθη, a 22 versben, mely által nem akar egyebet mondani, mint a mit mi az imént mondottunk ἐκ ἔργων ἢ πίσις ἐτελειώθη, és viszont a hit együtt munkál a cselekedetekkel: ἡ πίσις συνήργει τοῖς ἔργοις. 22.

Osszefoglalva az eddig mondottakat Jakab levelében a „megigazulás“ annyi mint felmentés a bűn alól, a „cselekedetek“ Isten iránt való engedelmesség, hűség az ő országhoz, (melyet nem hiában hangsúlyoz az apostol, mert ebben a korban már akadnak olyan keresztyének, a kik hittársukat törvényszékek előtt beárulják) és végül felebarátaink iránt tanusított szeretet. Az „egyedül a hit“ kifejezés pedig az olyan hitre vonatkozik, a melynek nincsenek következményei; az egyszerű intellektuális hitre, mely csakugyan nem bír idvezítő erővel. Azt hisszük, hogy nem csalódunk, mikor azt állítjuk, hogy Jakab a 2₁₄₋₂₆ szakaszban nem Pál apostol tana ellen, hanem annak félremagyarázása ellen küzd. Azok ellen lép fel, kik Pál apostol πίσις-ét egyszerű intellektuális hitnek tartják s a keresztyénség proletikus oldalára semmi súlyt sem fektetnek. Úgy hogy bátran állithatók, Jakab folytatja azt a munkát, melyet Pál apostol megkezdett a korinthusi gyülekezethez írott leveleiben.

Mert miért emeli ki Jakab levele az Isten iránt való feltétlen meghódolást? Nem egyébért, mert ebben az időben a keresztyének kezdenek ismét visszaesni pogányos életmódjukba. Sokan közülök jósokhoz járnak, pogány módra élnek, részt vesznek azoknak szertartásain¹⁾. A mint már fennebb mondók, eltűnt a Krisztusba vetett remény, imádkozás is már ritka, a felebaráti szeretet lángja kialvóban. A gyülekezeteket nem látogatják, a gazdagok a szegényektől nemcsak a magánéletben különítik el magukat, de még a templomban sem bánnak úgy a szegénnyel, mint a gazdaggal. Nem jött tehát Jakabnak épen kapóra Pál apostol megemlékezése Ábrahámról? Imé! Ábrahám annyira hitt Istenben, hogy saját fiát is szívesen vitte oltárra, ti pedig még életmódokat sem tudjátok Isten akarata s kedve szerint rendezni, Pedig bizony hiába van hitetek, ha Istennek nem engedelmeskedtek, mégis reszketni fogtok majd az ítélettételkor! — Hasonló czélzattal hozza fel Ráháb példáját is, melyet a Héberéhez írott levél

¹⁾ Lásd Wernle műve 384. oldal.

is említ. Nem ér semmit a hit, ha nem vagyunk hűek Isten népéhez. — Mily különbség Pál apostol kora s az ő halála után bekövetkezett idők között. Pál apostol levelet ír Philemonhoz, hogy jól bánjon s fogadja vissza megszökött rabszolgáját, a ki meg is bánta bűnét s keresztyénné is lett. Nincs is semmi kétségünk abban, hogy Philemon teljesítette a nagy apostol kérését. És most? Most, a mint a keresztyénség nagyobb tért hódított magának s foglyúl ejtette nemcsak a műveletlenek lelkét, de a művelt görögök közt is mind nagyobb tért foglal el, az a kapocs, mely eddig a kevés számu keresztyén hívőket egybefűzte, kezd lazulni, míg végre majdnem teljesen szétszakad. Ily körülmények között nem lehet csodálnunk, ha akadtak olyan gyenge hitű keresztyén hívők, a kik beárulták saját hitük testvéreit, mert ez által bocsánatot reméltek nyerni. Ezért hozza fel Jakab levele Ráháb példáját; Ráháb ugyan parázna nő volt, de megigazult, mert hű vala Isten népéhez. Az a keresztyén pedig, ki nem hű Istenfiához, hiában hisz, mert nem nyer megigazulást.

Épen Jakab levele fényes bizonyosága annak, hogy felebaráti szeretet, mely az apostoli korban olyan nagy volt s annyira jellemezte Krisztus hiveit, ebben a korban kezd egészen eltűnni. A keresztyének nemcsak nem támogatják egymást, miként eddig tették, hanem némelyek még, amint Hermas értesít, az árvákat és özvegyeket is ki akarták vagonuk egy részéből forgatni. Jakab levele egyike azoknak a termékeknek, melyeknek szerzői ezek ellen a bűnök és kinövések ellen küzdenek és felmutatni törekszenek, hogy a keresztyénség új erkölcsi erő, mely nem tűr meg magában semmit, a mi Isten akaratával ellenkezik; nem tan, melyet el-sajátítva idvességet nyerünk, hanem a hűségnek, a bizalomnak, a felebaráti szeretetnek vallása az!

A kornak a szelleméből megmagyarázhatjuk oként, hogy Jakab levelében az *ἔργων*-nak miért nincs egységes s kiforrott gondolata és miért tünteti fel azt egyszer úgy, mint a felebaráti szeretet gyümölcsét, majd mint Isten népe iránt való hűséget. Az Új-testamentom egyik levelénél sem szabad elfelejtenünk azt, hogy azok ha nem is mindig határozott olvasó körhöz irattak, de mindig határozott céllal.

Mielőtt áttérnénk Pál apostol megigazulási tanának ismertetésére, szükséges megjegyeznünk, hogy Jakab levele nem tanítja a pusztán cselekedetek által való megigazulást; 2₂₄-ben nem így tanít: *ἐξ ἔργων οὐκ ἐκ πίστεως*, hanem *καὶ οὐκ ἐκ πίστεως μόνον*. A *μόνον* szón tehát nagy hangsúly van s ennek feltüntetéséért tette az író a mondat végére. Tehát ebben implicite benne foglaltatik, hogy egyedül a

cselekedetek által sem lehet megigazulnunk, hanem szükségünk van a hitre is. A *θηρακεια*, az istentisztelet sem igazi istentisztelet vallásos élet és tiszta erkölcsiség nélkül s nem is képes az embert megmenteni. A mi idvezit Jakab szerint, az a hittel egybekötött aktiv hit, melyről azt mondja: „megmutatom neked hitemet cselekedeteim által“ 2₁₈.

* * *

Kétségtelen dolog, hogy a keresztyénség Pál apostol fellépése által vonult fel a világtörténelem szinpadára. Nélküle talán csak egy rajongó zsidó keresztyén sekta maradt volna, melynek tagjai hisznek a Krisztusban, szigoruan megtartják Mózes törvényeit s rendületlen hittel várják a Messiás eljövételét. Ha az első eljövele által nem alapította meg Jézus azt az országot, melyet oly hő epekedéssel vártak a zsidók, majd megalapítja második eljövele által. És épen ez a Jézus második eljövételében való reménykedés jellemzi a Pál előtti keresztyénséget, melynek lényege — azt mondhatnók — a parusiahit, a nélkül, hogy a hívők lelkében éltek volna azok a fenséges gondolatok, melyek Pál apostol teológiáját örökre maradandó becsüvé teszik. Pál apostol, az eddigi hűségés zsidó, a rabbik jeles tanítványa megtérése után élete végéig, azzal a rendületlen tudattal, hogy ő Istennek küldötte, fáradhatatlanul munkált azon, hogy Jézus Krisztus tana Palaestina határain messze túlterjedjen, — összeköttetésbe s érintkezésbe jusson a görög műveltséggel, keleti vallásokkal, a görög filozofiával. Meg volt győződve, hogy Krisztus tana csak a megvívott harcok után lesz világvallássá. Harcra kelt tehát egyfelől a zsidókkal, másfelől a tudós és tudákos pogányokkal, elmerült Jézus Krisztus életének és tanának szemléletébe s így született meg teológiája. Abban a pillanatban, mikor Pál Péterrel Antiochiában összetalálkozik, eldől a keresztyénség sorsa is — bizonyos. hogy a világ vallása leend.

Pál teológiájának két főpontja: törvény által meg nem igazulhatunk; Jézus az egyedüli út, mely az üdvösségre vezet. Megigazulási tanának vizsgálásánál keressük ugyanazt az utat, melyet Jakabnál követtünk; lássuk, mit ért Pál apostol *εργα, πιστις, δικαιοσύνη* alatt?

Rom 3₂₈-ban Pál apostol a következő tételt állítja fel: „*λογιζόμεθα οὖν δικαιοῦσθαι πιστεῖ ἀνθρώπων χωρὶς ἔργων νόμοι.*“

E tételben a *χωρὶς ἔργων νόμου* kifejezés igen nagy fontosságú, mivel az *εργα*-t megvilágosítja, megmagyarázván, hogy Pál apostol szerint az ember üdvét a törvényszerű cselekedetek nem munkálják. És épen ez által küzd az apostol a zsidó partikuláris felfogás ellen, mely szerint a Krisztus

követőinek be kell tölteniök Mózesnek törvényét, hiszen a Krisztus is azt mondja, hogy a törvényből egy kis iottának sem szabad elvesznie. Mert az kétségbe vonhatatlan tény, hogy itt Pál apostol, mint mindenütt leveleiben, νόμος alatt a mózesi törvényt, a levitai codexet érti. Ez a törvény nem lehet a üdvre vezérlő út, mert csak követel, nem ad semmit sem. Isten törvényadó, bíró, ki büntet vagy jutalmaz. Ennek a törvénynek cselekedetei nem szükségesek az emberek megigazulására. Hogy Pál ebben az értelemben beszél az έργα νόμου-ról, ezt bizonyítja Rom 3₂₁, hol az έργα νόμου helyett egyszerűen νόμος szó áll: *νυνὶ δὲ χωρὶς νόμου δικαιοσύνη θεοῦ πεφανέρωται*, tehát „törvény nélkül“ igazul meg az ember, az isten igazságossága megnyilvánulásának nincs szüksége a törvényre, azaz minden mózesi törvény megtartása nélkül is igazságot találhatunk Isten előtt: megigazulhatunk.

A galatákhöz írott levélben (5₁₃₋₂₅) Pál beszél a „test cselekedeteiről“ s a „szellem gyümölcseiről.“ A hol a test cselekedeteiről beszél, így szól: „Nem vagytok többé a törvény alatt.“ A törvény szó itt sem jelentheti az erkölcsi törvényt, mert hiszen épen ezt predikálja az apostol, s miként mondhatná tehát, hogy nem vagyunk az alatt, azaz hogy nem kötelez minket az erkölcsi törvény? A törvény alatt tehát egészen világos dolog, itt is a mózesi törvényt érti az apostol. Ezekben a helyeken kívül még számos más idézet is hozható fel, melyekben világos, hogy Pál apostola νόμος alatt mindig a mózesi törvényt érti, úgy, hogy nála a νόμος = ἡ γραφή. Róm. 9₁-ben úgy látszik, hogy a νόμος-hoz odatartoznak a kultuszi rendeletek, előírások is (λατρεία). I. Kor. 14₃₄-ben pedig világos utalás van Gen. 3₁₆-ra s itt is a törvény egyszerűen a ó νόμος által van kifejezve.

Végül minden kétséget eloszlat Pál apostolnak az a szokása, hogy a hol jó cselekedetekről beszél, mindenütt oda teszi a καλὰ vagy az ἀγαθὰ jelzőket. Pld. efézusiakhoz írott levele 3₉₋₁₀, hol az έργα szó kétféle értelmében használtatik: „Idvezültök a hit és nem cselekedetek által“ *διὰ τῆς πίστεως . . . οὐκ ἐξ ἔργων* és „teremtettünk a Jézus Krisztusban jó cselekedetekre“ — *πισθεντες ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς* — És Kol. 1₁₀-ben így beszél az apostol: „minden jó cselekedettel gyümölcsöt termvén“ — *ἐν παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ καρποφοροῦντες*“ vagy pld. II. Kor. 9₈₋₁₁ bőven legyen nektek minden jó cselekedetre — *ἵνα περισσεύητε εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν*. Az I. Kor. 13. fejezetében a szeretetről, az ἀγάπη-ről írott hymnusa már magában véve elég bizonyíték arra, hogy Pál az έργα νόμου alatt egészen mást értett, mint a keresztyén szeretet munkáit.

Menjünk már most tovább és lássuk, mit ért Pál a

πίστις alatt. Világos dolog, hogy egészen más volna a hit fogalma, mint a milyen Jakab levelében: nem pusztán elhívés nem croyance, a mint az elhívést Ménégoz jelöli, hanem élő vallásos hit, mely a Galata levél 3₂₋₅ verseiből kitűnik, az evangélium hallásából van. Igaz ugyan, hogy e versek szerint a hit egyik árnyalata az igaznak tartás, ámde Pál leveleiből kitűnik, hogy ez nem egyedüli alkotó része a hitnek. Gal. 5₃-ból világos, hogy Pál apostol theológiájában a hit élő, cselekvő, mely a jó cselekedet által nyilvánul — *πίστις δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη*. Tehát igazi vallásos hit és pedig lényegesen a Jézus Krisztusban való hit. Gal. 2₁₆; 3₂₂ *πίστις Ἰησοῦ Χριστοῦ*, *πίστις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ*-ről beszél, tehát ezek szerint a keresztyén hit tárgya a Jézus Krisztus. Különben a Jézus Krisztusban való hit Pál apostol theológiájában egészen originális jellemmel bír. Ez hozza bennünk létre a vele való benső mystikus egyesülést. Ezt a mystikus uniót szereti úgy tüntetni fel Pál apostol, mint házastársi viszonyt. A Jézus Krisztusban való hit által annak leszünk hitestársává, a ki a halálból feltámadott. Rom. 7₄. Ezzel a hit által a keresztyén hívő megfeszítettetik a Krisztussal, Róm. 6₆, meghal vele Róm. 6₈, és feltámasztatik vele Róm. 6₄. A hívő ember él többé nem *ἐν σαρκί*, hanem egy felsőbb, szellemibb világban *ἐν πνεύματι*.

Tehát a megigazulás feltétele Pál apostol tanában a Jézus Krisztusba vetett hit. Ez a hit pedig nem egyéb, mint Isten szerelmének érzése a Jézus halálában.

Már most az a legközelebbi kérdés, mit ért Pál a megigazulás alatt?

A szó maga épenugy amint ellentéte „bűnösnek nyilvánítani“, a törvénykezési nyelvből vétetik át s alkalmaztatik a legfőbb bírónak, Istennek tevékenységére. Ugyanis a későbbi zsidóságban az a nézet vált uralkodóvá, hogy Isten könyvet vezet az emberek életéről. A könyvben meg van minden embernek a maga külön lapja, hol a gonosz tettek az egyik oldalra, a jók pedig a másokra iratnak. Az Isten, mint legfőbb bíró, vizsgálja az emberek tetteit s azokat vagy az egyik, vagy a másik oldalra írja fel. A végső ítélet azonban csak majd legutolján mondatik ki, majd ha az élet véget ér és ha a jó és rossz cselekedetek összege megállapítatik. Pál apostol szeme előtt ez a végső ítélettel lebeg, mikor a bűnös ember megigazulásáról beszél.

A megigazulás fogalmának megállapításánál az ó-testamentumnak a bűnről való fogalmából indul ki: „halál a a bűn zsoldja“ *ὀψώνια τῆς ἀμαρτίας* Róm. 6₂₃. Aki tehát magára veszi a büntetést, aki halált szenved, az vétékét kiengeszteli. Így a Jézus Krisztus halála is kiengesztelő volt,

csak hogy, mivel Jézus bűn nélkül való, az ő halála nem is saját vétkeit engesztelhetette ki, hanem elégtételül szolgált az egész világ bűneinek. Miután Jézus halála által kiengesztelte bűneinket, feltámadott bűn nélkül, megigazulva. „Mert — mondja Pál — ki meghalt, fel van mentve a bűn alól“ *ὁ γὰρ ἀποθανὼν δεδικαίωται ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας* Róm. 6⁷.

Az már most a kérdés, hogy Jézus Krisztus megigazulása hogy lesz a mi megigazulásunk? Ama Jézussal való mystikus összeköttetésünk által, melyet a hit létesít, az a hit, melynek tárgya a megfeszített s feltámadott Krisztus. Amint részt veszünk hitünk által az ő megfeszítettetésében, halálában, feltámadásában, azonképen részt veszünk az ő megigazulásában is *δικαιωθέντες οὖν ἐκ πίστεως* Rom 5¹. Ime helyes értelme Pál megigazulási tanának.

Innen van, hogy Pál olyan ritkán beszél a bűn bocsánatáról, hanem annál többet, szinte mindig a megigazulásról. Nála nem játszik az ember passiv szerepet akkor, mikor az ő sorsáról van szó, nem várja tétlenül, mint a mostani theologusok közül igen sokan, Isten kegyelmének lassu leereszkedését bűnös lelkükre. Pál apostol theologiája a tett theologiája. Hinni kell az embernek, e nélkül megigazulásról szó sem lehet. És mikor Pál a megigazulásról beszél, akkor voltaképen Jézus élete és halála áll szemei előtt. Jézus ugyanis nem nyert Istentől bocsánatot, hanem megigazult s ekként a benne hívő ember sem bocsánatot nyer, hanem megigazul. Jézus igazsága neki számíttatik. És mivel ez a vele való egyesülés által nyerhető el, ezt az egyesülést pedig a hit eszközi, azt mondja Pál: *λογίζεται ἡ πίστις εἰς δικαιοσύνην* Rom. 4³. stb. És a megigazulás Isten szerint *δικαιοσύνη Θεοῦ*, Rom. 1¹⁷; 3^{20, 26}; 10³⁻⁸; Gal. 3¹¹; 2. Kor. 5²¹; Phil. 3⁹. stb.

A *δικαιοσύνη Θεοῦ* a mózesi parancsok megtartása által el nem érhető; de meg lehet azt nyerni *χωρὶς νόμου, χωρὶς ἔργων νόμου*, egyedül a hit által *διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς πάντα καὶ ἐπὶ πάντα τοὺς πιστεύοντας* Rom. 3^{21, 22, 28}. Az az ember, ki Jézus Krisztusban hisz, nem köteles megtartani a törvényt, mert a Jézus Krisztussal együtt ő is meghalt, a halál pedig véget szokott vetni minden legalis kötelelességnek. Igy atyámfiak, ti is meghaltatok a törvénynek a Krisztus teste által. *ὥστε ἀδελφοὶ μου, καὶ ὑμεῖς ἐθανατώθητε τῷ νόμῳ διὰ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ.* Rom. 7⁴.

Hogy Pál apostol a törvény alatt a mózesi törvényt érti és semmi szin alatt az erkölcsit, kiviláglik ama vallo-másából, hogy ő maga sincsen isteni törvény nélkül, hanem alá van vetve a Krisztus törvényének 1. Kor. 9²¹. — *μηὲν ἄνομος Θεοῦ ἀλλ' ἔννομος Χριστοῦ.* A galatákhoz is ezt írja:

„egymás terhét hordozzátok és úgy töltsétek be a Krisztus törvényét“. — *τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ* Gal 6₂.

Mi ez a „Krisztus törvénye?“ Nem egyéb, mint az Isten és felebarátunk iránt való szeretetnek törvénye, a tökéletes szentség törvénye, szóval az erkölcsi törvény. Az erkölcsi törvénynek megfelelő élet pedig — Pál szerint — elválaszthatatlan a hittől, mivel mi meghaltunk a Jézus Krisztussal, vele feltámadtunk s új, szellemi életet élünk. Ha pedig szellemen élünk, járjunk is szellem szerint.“ *εἰ ζῶμεν πνεύματι, πνεύματι καὶ στοιχοῦμεν.* Gal. 5₂₅.

Pál apostol tehát sehol sem tanítja azt, hogy a pusztá hit által, a milyen hittel az ördögök is bírnak, megigazulni lehetne. Nála a hit a Jézus Krisztusban való hit; aki pedig hiszen a Jézusban, annak be kell tölteni az Isten s felebarátaink iránt való szeretet királyi törvényét. Ez pedig másként nem lehetséges, csak úgy, ha hitünk cselekvő, vallásos hit, Pál apostol eként egyenesen megköveteli a jó cselekedeteket, melyek a hit gyümölcsei. Mikor arról beszél, hogy cselekedetek nélkül igazulunk meg, mindig a mózesi parancsokat tartja szem előtt, mert hiszen ő a zsidó vallással szemben védi a keresztyén vallást s azt egy magasabb szempontból vizsgálja. Nemcsak szíve, de esze is törekszik azt megérteni. Ha ezt a nagy jelentőségű tételt: hit által igazulunk meg, az apostol ki nem mondja, a keresztyénség soha világvallássá nem leend.

* * *

Hasonlitsuk már most össze Jakab és Pál tanát. Legelsőbben is az tűnik szemünkbe, hogy Jakab és Pál tényleg különböző értelmet adnak az *ἔργα*, *πίστις* és *δικαιοῦσθαι* szavaknak. *Πίστις* alatt — amint fennebb láttuk — Jakab tisztán az intellektuális hitet érti, mig Pál apostol bizonyos mystikus egyesülést ért a Jézus Krisztussal általa Istennel. *Ἔργα* alatt Jakab jó cselekedeteket ért, az erkölcsi törvény betöltését, mig Pál a mózesi törvények betöltéséből származó cselekedeteket. Tehát mig Pálnál, — hogy úgy mondjuk, — a hitnek élete van, addig Jakabnál a hit élettelen. Mig Jakabnál a cselekedetek erkölcsi élet gyümölcsei, addig Pálnál előírás szerinti cselekedeteket jelöl az *ἔργα*. — Jakab a *δικαιοῦσθαι* alatt „felmentést“, „bocsánatot“ ért, Pálnál azonban a megigazulás Krisztus engesztelő művének következménye; a megváltó igazsága, mely a benne hívőknek tulajdoníttatik.

Jakab tanát — Ménégoz szerint — így irhatjuk körül: hogy Istentől bűnbocsánatot nyerjünk, nem elég a pusztá croyance, — szükséges, hogy Isten akaratának való meghó-

dolás, felebarátaink iránt való szeretet, Isten népéhez való hűség teljessé tegyék ezt a croyance-ot s ez által idvezítő erőt adjanak annak. Pál tana: nem a mózesi törvény ritualis parancsainak megtartása igazít meg Isten előtt, hanem a Jézussal való mystikus egyesülés, melyet a hit eszközzöl. Ez az egyesülés pedig láthatóvá lesz az élet szüksége s a felebarátaink iránt való szeretet által. Tehát e két tétel, mely röviden Jakab és Pál megigazulási tanát foglalja magába, éppenséggel nem ellentmondó. De vajjon nem különböző-e? teszi fel a kérdést Ménégoz. Vizsgáljuk ezt.

Némely kritikuskok azt állítják, hogy Jakab nem akart polemiát vivni Pál theológiája ellen. Két kitűnő kritikus. Massebieau és Spitta, annyira mennek, hogy a Jakab leveleinek keletkezését Krisztus előtti első századba teszik s azt állítják, hogy írója egy kegyes zsidó volt. Ennek írását aztán egy keresztyén hívő inkopulatiokkal látta el. Előttünk azonban teljesen világos, hogy Jakab utal Pál theológiájára. Nemcsak azért, mert Jakab még a kifejezésekben is ellentétes álláspontot foglal el Pállal szemben s igyekezik Pál legfontosabb bibliai argumentumainak élet venni, sőt még azt is megengedi magának, hogy a Genesisen erőszakot tegyen. — Pál apostol ugyanis a Genesisben egy igen jellemző vonást talált, mely bizonyítékul hozható fel az ő tanának helyessége mellett. Ábrahám hitt Istenben s ez tulajdonittaték neki igazságul“ Gen. 15₆. Erre a mondásra Pál apostol sokszor hivatkozik (Pld. Rom. 3₃; Gal. 3₁₆) s egyik tanítványa szintén hivatkozik erre a héberekhez írott levélben (11. fejj.) Ez az állítás, melyet Pál igen ügyesen használ a maga igazának bebizonyítására, Jakab tanát is nagyon gyengítette. Jakab nem tagadhatja, hogy ez az állítás ott van a Genesisben: annyi theologiai műveltsége és iskolázottsága sincsen, hogy azt megcáfolja. Mit csinál tehát, hogy ezt a fontos argumentumot meggyengítse. Egyszerűen az egész állítást nem vonatkoztatja Izsák születésére, hanem feláldozására s így használja azt bizonyítékul a maga tanának helyessége mellett s a Pálé helyessége ellen. Jakabnak egyébként az az eljárása bizonyítékul hozható fel az ellen is, hogy e levél nem keletkezett 50—60 között, hanem igenis egy későbbi korban, mikor már az ó-testamentum kezd mindinkább vesztetni jelentőségéből s helyét az új-testamentumi iratok foglalják el. Különben honnan lehetne megmagyarázni, hogy Jakab nem vonakodott Ábrahám példájának félremagyarázásától sem, csakhogy célját elérje?

Másfelől pedig, amint láttuk, Jakab polemiája célját tévesztette. Jakab félreértette Pál tanát. Honnan magyarázhatjuk meg ennek félreértését? Ménégoz azt mondja, hogy

a levél mérsékelt hangja, minden szenvedély távolléte arra enged következtetnünk, hogy Jakab levelének írója nem vett részt abban a küzdelemben, mely volt Pál és Péter, a pogánykeresztyénség s zsidókeresztyénség közt. Argumentumai arra mutatnak, hogy ennek a küzdelemnek csak halvány visszhangjai érkeztek el hozzá. A harcban részt vevő zsidó-keresztyén jobban tudta volna, hogy mihez tartsa magát; küzdött volna Pál ellen, hogy fentartsa a mózesi törvény tekintélyét, nem pedig azért, hogy védelmezze a jó cselekedeteket, a melyek ellen Pál sohasem irt. Tehát, folytatja Ménégosz, Jakab rosszul értesült, akár mert azok, kik Pál tanát neki eléadták, rosszul értelmezték azt, akár, mert ő maga értelmezte rosszul. Ménégosznak teljesen igaza van. Azonban nem Jakab értette félre Pál tanítását, hanem maga a kor, mely Pál leveleit ismerte ugyan, de telítve a görög szellemmel. Filozófiai szempontból, egyoldalú intellektualismussal magyarázta s így lett a hitből, mely Pál szerint élő hit, puszta elhívés, egyszerűen croyance. Hiszen a mint különösen Pál apostolnak Korinth. leveleiből értesülünk, már életében kellett küzdenie tanainak félreértése ellen. Korinthusban pld. pártok keletkeztek s kiki a maga tetszése szerint ítélte Pált. Mennyivel inkább megvolt annak lehetősége, hogy Pált félreértésék, a mikor ő már nem élt, maga nem küzdhetett a félreértések ellen s a mikor a görög szellem a keresztyénséget kezdette eredeti formájából kivetkőztetni a sok helytelen speculációval, melyeknek célja a gnosis.

Az a kérdés már most, hogy vajjon csak félreértés volt-e Jakab s Pál között? A felelet nem olyan könnyű, mint a milyennek első tekintetre látszik. Meg kell jegyeznünk, hogy egyfelől egy olyan férfival állunk szemben, aki ugyan művelt s különösen járatos a görög irodalomban, de a theológiában laikus; másfelől pedig egy kitünő theologussal és dialecticussal. Ha tisztán a theologia álláspontjáról vizsgáljuk a dolgot, lehetetlen bizonyos árnyalatokat nem találnunk a két író tana közt.

Ménégosz nem tartja helyesnek azt a felfogást, mely szerint Jakab Pál apostol tanai kinövése félreértése ellen küzd, mert erről az egész levélben említés sincs. Ő egyenesen Pál tana ellen folytat polemiát. Hogy mi Ménégosz ezen nézetét el nem fogadjuk, már kitetszik abból az állításunkból is, hogy a levél nem iratott előbb 150-nél, ekkor pedig már a Pál tanáról nem volt szó, az ellen nem harcolt senki; el volt az terjedve és félre is volt értve. Jakab tehát nem directe Pál tanainak félreértése ellen küzd, hanem a kor felfogásának helytelensége s a keresztyén hívők erkölcstelen élete ellen. A helytelen felfogás ezután tényleg Pál tanának hely-

telen felfogásából származott s annyira el volt terjedve, hogy Jakab levelének szerzője nem is látja szükségesnek jelezni, hogy Pál tanának helytelen értelmezése ellen küzd.

Jakab egészen a gyakorlat embere, a ki nem elégszik meg a hitnek hangsúlyozásával; ő synergista, követeli a jó cselekedeteket, mintha bizony azok nem volnának elmaradhatatlan gyümölcsei a hitnek, értve a hit alatt igazi vallásos hitet. Ő látni akarja a hitet: *δείξον μοι τὴν πίστιν σου* s mivel a hit csak cselekedetek útján válik nyilvánvalóvá, hit és cselekedetek egy fogalom lett: *ἐξ ἔργων δικαιοῦσθαι ἄνθρωπον, καὶ οὐκ ἐκ πίστεως μόνον . . . ἡ πίστις συνήργει τοῖς ἔργοις*. Ez a synergistikus tan; rendszeresen kidolgozva lett a róm. kath. egyház hivatalos tana által, míg Pál apostol tanát a reformáció fejtette s fejti tovább.

* * *

Vajjon már most tényleg antinomia van-e Jakab és Pál tana közt vagy pedig ki lehet egyeztetni a két tant?

Látnivaló, hogy alakilag a kiegyeztetés lehetetlen; a kifejezések egymással ellentétben állanak. Az is bizonyos, hogy a felfogásban is van gondolati különbség is és ha az ember azokat átgondolt, theologiai tételeknek tekinti, a két tan egyeztetése teljesen lehetetlen.

De a kérdés egészen másként alakul, ha Pál és a Jakab levele írójának személyiségét vizsgáljuk. Nem két egyenlő erejű dogmatikussal van itt dolgunk, hanem egy laikussal s egy kitűnő theologussal. És ítéletünk csak akkor lesz méltányos, ha erre az álláspontra helyezkedünk, a melyet eddig a theologusok nem méltányoltak eléggé. Szigorú theologiai mértéket csak Pál apostolra alkalmazhatunk s tőle meg is kívánjuk a pontos kifejezéseket, szabatosságot, míg Jakabnak szívesen megbocsátjuk egyes helytelen s nem pontos kifejezését.

A két tannak összeegyeztetése legnehezebb a megigazulás fogalmánál. Ámde mégsem lehetetlen, mert a fogalomról alakképzetük teljesen egyenlő. Pál apostolnál is sokszor fordul elő a megigazulás olyan értelemben mint Jakabnál, bűnök bocsánata pld. Rom. 3²⁵; Ef. 4³²¹ Kol. 1¹⁴ stb.

Ami theologiójuknak jellemét illeti, Jakabnál, ki művelt ember volt ugyan, de laikus, nincsen meg a speculatív gondolatoknak az a gazdagsága, mint Pálnál „Jézus Krisztus szolgájának“ mondja magát s Jézust a „dicsőség Urának“, tehát hisz a feltámadott Krisztusban, de azután ezzel ki is meritettük christológiáját. Ha a hitről beszél Jakab, az a hit nem olyan, mint Pálnál a Krisztusban való hit, hanem a hit egyedüli tárgya nála Isten, ki törvényhozó s bíró is egyszersmind.

Pál nem követte az élő Jézust, s a mint ő maga mondja, nem is akarta ismerni test szerint 2 Kor. 5₁₆; damaskusi megtérése után Krisztus halálára s feltámadására vetette tekintetét és látszik, hogy tana a mystikus drámába való elmélyedésnek eredménye. Világos dolog, hogy e tekintetben Pál és Jakab közt nagy különbség van. Ámde a theologia nem a vallás. És ha behatolunk Pál apostol gondolatának mélyére, azt fogjuk tapasztalni, hogy végelemzésben az ő hite Ábrahámnak hite ki a hívők atyja s typusa. Ez a hit nem más, mint a melyet Jakab prédikált s ezt hirdette a Krisztus is. Eként a vallásos hit elosztatja a theologiai különbségeket. Ugyanezt a közeledést konstatálhatjuk, ha a két szerző ellentmondó nézeteit vizsgáljuk. Ime a negatív tétel „az ember megigazul cselekedetek nélkül“. Lássuk először ezt s azután a pozitív tételt: „az ember hit által igazul meg.“

A mint láttuk Pál a *χωρίς έργων νόμου* kifejezés alatt azt érti, hogy a mosaismus rituális parancsai követésének nincsen megigazító ereje. Nem ugyanezt mondja-e Jakab más formában 1₂₆, mikor azoknak hiábavaló istentiszteletéről beszél, kik megtartják ugyan a Mózes törvényét, de a kiknek szívük nem tiszta: *τοιοῦν μεταίως ἢ θρησκεία?* Fordítsuk e tételt a Pál theológiájának nyelvére s ime itt a tétel, hogy a törvény cselekedetei által meg nem igazulhatunk. Tehát alapjában Jakab tana e pontban megegyezik a Páléval.

A pozitív tételben nem mondanak egymásnak ellent: „az ember hit által igazul meg.“ Jakab, ki — soha se feledjük — csak laikus, mikor azt állítja, hogy hit és jó cselekedetek által igazulunk meg, e kifejezés által azt akarja mondani, hogy a hit tökéletes kell legyen, hogy megigazuljunk (*ἡ πίστις ἐτελειωθη* 2₂₂) azaz nem csak intellektuális aktusnak kell lennie, hanem egész énlünk vallásos és morális meghatározottságának, szívünk teljes megindulásának, mely jó cselekedetek által lesz nyilvánvaló, azaz Pál kifejezése szerint ennek a hitnek „szeretet által működő hitnek“ kell lennie.

Jakab ha nem disputál, a *πίστις* szónak ugyanazt az értelmet adja, mint Pál. Pld. 1₆, hol az imádkozásról beszél, így szól: — „kérjen hittel“ — *αἰτείτω ἐν πίστει*. Itt a hit Istenben való teljes bizalom. Épenugy 2₅: „Isten kiválasztotta azokat, kik szegények a világ szerint, de gazdagok a hitben“ — *πλουσίους ἐν πίστει*. Itt Istenországába való beléphetés a hittől függ. Ime a Pál tana! Ugyanez az eszme nyer kifejezést más formában is, pld. 4₈-ben: „közeledjete Istenhez s ő is közelit hozzátok.“ A vallásos hit fogalmát nem is lehet ennél jobban formulázni — az énlünk Isten felé fordulása — Jakab tehát levelének némely részében határozottan a hit

által, a szív Istennek odaadása által elnyerhető üdvörl beszél. Oly kevésbé gondol arra, hogy érdemet tulajdonítson az ember cselekedetének, hogy azt mondja: „minden tökéletes ajándék Istentől jön” — *πᾶσα δόσις ἀγαθὴ καὶ πᾶν δῶρημα τέλειον ἰνωθέν ἐστιν καταβαῖνον ἀπὸ τοῦ πατρὸς τῶν φώτων* 1¹⁷.

És mind Jakab, mind Pál szerint annak a hitnek következménye a morális törvényeknek megfelelő élet. Jakab e törvényt „a szabadság törvényének, tökéletes törvény”-nek nevezi *νόμος τέλειος ὁ τῆς ἐλευθερίας* 1²⁵, 2¹², Pál pedig a Krisztus törvényének, mely tehát a szabadság törvénye is *ἐλευθερία ἣν ἔχομεν ἐν Χριστῷ* Gal. 2⁴; 5¹. Pál figyelmeztet, hogy e törvényt ne éljük vissza: „szabadságra hivatottak, — írja a Galatáknak, — de a törvényből ne csináljatok ürügyet, hogy a test szerint éljete” — *μὴ τὴν ἐλευθερίαν εἰς ἀφορμὴν τῆ σαρκὸς* 2¹³. Nem kevesebb erővel hirdeti a megbánást, mint Jakab, Istennek szeretetét, az élet tisztaságát, a felebaráti szeretetet, szóval az Ő morális elvei épen olyan szigorúak, mint a Jakabéi.

Jakab levelének e részénél azért időztünk oly hosszasan, mert úgy véljük, hogy épen e rész képezi a tulajdonképeni vitatás tárgyát. A francia theologusok legnagyobb része és ujabban épen Ménégosz, kinek nyomán tárgyaltuk Jakab és Pál theológiának viszonyát, annak a nézetnek hívei, mely szerint Jakab és Pál között nincs különbség a hit által való megigazulás tanításában. Tanulmányunknak eredményeül mi is kimondhatjuk, hogy tényleg a két író theológiája nincs ellentétben egymással. Jakab levelének írója Pál tanításának félreértése ellen polemizál és nem az Úrnak testvére, hanem egy kegyes keresztyén férfit, a ki méltán tartható a „praktikus keresztyénség” első hirdetőjének.

ifj. Bartók György.